

századokig nem állnak szóba egymással. A két civilizációs térség határán élő román és magyar értelmiségiek, keresztények, szerzetesek előtt még nagy út áll. A párbeszéd szolid jele *A moldvai szerzetesek élete* című könyv, mely elsőként teszi hozzáférhetővé a magyar olvasóközönség előtt az eddig ismeretlen romániai ortodox egyház, azon belül a monostorok markáns spirituális örökségét, istentapasztalatát.

A könyv nyitó oldalán, mintegy emblematis jelként láthatjuk Paiszij Velicskovszkij archimandrita és sztarec (+1794) képét, akinek nagy szerepe volt a moldvai monostorok megújulásában. Az orosz monostorok meglazult fegyelmével elégedetlen Paiszij fiatal szerzetesként 1742 táján Moldvába ment, ahol néhány monostorban még szigorú szerzetesélet volt. Innen 1746-ban az Áthosz-hegyre utazott, majd visszatért Moldvába, és több monostorban visszaállította a régi, szigorú aszketikus fegyelmet. Ebben tapasztalatai és az áthosz-hegyi monostorok szabályai irányították. Néhány görögül tudó szerzetes segítségével Paiszij lefordította egyházi szlávra Nikodémosz *Filokáliáját* (Véence, 1782), melyet 1793-ban nyomtattak ki Pétervárot. A *Filokália* román nyelven az 1940-es évektől jelent meg Dumitru Staniloae fordításában, a 12. kötet hosszú kényszerszünet után 1991-ben látott napvilágot.

A moldvai szerzetesek élete című könyv nem történeti jellegű, hanem inkább lírai szerkezetű. A paterikon műfaja nem azonos a középkori latin nyelvű hagiográfiákkal, noha számos közös elemet is találunk e két sajátosan egyházi műfaj között. Az ortodox keleti és a katolikus nyugati egyházi tradíció az irodalomban is másképp artikulálódott. A Ioanichie Balan sihastriai archimandrita által a 20. század második felében összegyűjtött román paterikonban keveredik a történeti, életrajzi elem és a bölcsességirodalom enigmatikus, esszenciális jellege. A magyar nyelvű válogatásban 22 rövid élettörténet, megtérestörténet mellett egy-egy találkozástörténet és néhány — a szájhagyomány által megőrzött — bölcs mondás olvasható.

A könyv szereplői imádkozni, azaz élni tanuló emberek. A tanítvány üdvösségre, Isten országába vágyakozó ember. Kérdéseit van kinek föltennie, ugyanis van, aki meghallgassa, s van, aki tapasztalata, karizmája révén választ ad a kereső, eltévedt tanítványnak. A könyv főszereplői a sztarecek, akik kezdetben maguk is tanítványok voltak. Lássunk egy példát! A Secu monostorában élő Vichentie protoszinkellosz atyát tanítványai kérték, hogy mondjon nekik egy üdvös szót. „Ez az utolsó szavam: türelem, türelem! És amikor úgy érzi, hogy elvesztette,

kezdje újra előlről. Még egyszer: türelem, türelem, türelem! Azután kezdjen újra mindent előlről.” „De meddig kell türelmesnek lennünk, Vichentie atya?” „Hallgasson ide, Cleopa atya: a sír küszöbéig! És azután, szeretett fiam, fölmegyünk az Édenkertbe.”

A francia nyelvű kiadás számára, amely a magyarnak is alapjául szolgált, Nicolae Steinhartd készítette a válogatást, akinek *A gyümölcs ideje* című esszéisztikus evangéliummagyarázatai a kolozsvári Koinonia Könyvkiadó gondozásában jelentek meg a közelmúltban. Steinhartd az értelmiségi szerzetes érzékenységgel és tiszteletével válogatott az írott archaikus tradícióból. Spirituális tanítása és irodalmi munkássága — többek között a *Jurnalul fericii* (Napló a boldogságról) című, a romániai börtönök élményvilágát feldolgozó posztumusz nagyregénye — az 1989-es politikai változások után országszerte ismertté tette.

A moldvai szerzetesek élete című könyv az Osiris Kiadó gondozásában megjelent kiadványoktól eltérő módon diszkréten illusztrált. Mátyássy László önmagukba visszatérő indafonatos, figurális grafikái segítik a meditatív olvasást. E könyv elolvasása, a logionok újraolvasása segít az evangéliumi életalakiságban és a helyes, ortodox istentiszteletben. (*Digitria Könyvek – Osiris Kiadó*, Budapest, 2002)

VÁSÁRHELYI ANZELM

ANTHONY BLOOM: AZ ÉLŐ IMA

„Semmi sem mérhető az imához — írja Arany-szájú Szent János. — Lehetségessé teszi azt, ami lehetetlen, és könnyűvé azt, ami nehéz. Aki imádkozik, annak számára nem lehetséges, hogy bűnt kövessen el.”

Szokatlanul merész szavak a mai ember számára, aki már-már hozzászokik ahhoz, hogy lelkiéletét a szappanoperák és kibeszélőshow-k segédletével és színvonalán rendezze el, ha pedig hívő, a szekularizált környezet kívánalmainak megfelelően vallását is lélektani szempontok alapján ítélje meg. Így fordulhat elő az az abszurdítás, hogy a mise értékét sokak számára a prédikáció színvonala, a gyónás lényegét a pappal való beszélgetés határozza meg, az ima mércéje pedig az lesz, mennyire „segít” az imádkozónak. Mindezek észrevétlenül veszítik el valódi lényegüket: az Isten színe előtt állás legkevésbé sem természetes, felfoghatatlan tényét. A szekularizáció alapvonása, hogy épp a vallásosság alapvető fogalma, a *szent* kategóriája válik lassanként jelentéskézülvé. Holott a mise, a gyónás vagy az ima elsősorban nem arra szolgál, hogy az ember egzaltált lelkének

redőit elsimítsa. Mindez — misztérium, a misztériummal való találkozásnak pedig nem feltétlenül jellemzője a lelki elégedettség. Ezért is jó fellapozni egy olyan könyvet, amely e kérdést nem igyekszik elhallgatni vagy könnyedén elintézni; hanem már első fejezetében az imádság súlyára és kockázatos voltára hívja fel a figyelmet: „az Istennel történő minden egyes találkozás bizonyos fokig Utolsó Ítélet. (...) Ha nem tudjuk maradéktalanul alávetni magunkat az isteni tűznek, ha nem vagyunk képesek a puszta égő csipkebokrává lenni, amely lángolt, de el nem égett, akkor megperzselődünk, mert az ima tapasztalatát csak belülről lehet megszerezni, és nem lehet vele játszadozni” (13–14. o.).

Segítségünkre van ebben az egyházban évszázadok alatt főlhalmozódott tapasztalat az ima módszereit, fokozatait, nehézségeit illetően. Anthony Bloom orthodox metropolita ezekről szólva bőven merít az ortodoxia tanítóinak kincstárából. Ez az „aranylanc”, amelyet olyan szentek alkotnak, mint Hitvalló Maximosz, Új Teológus Simeon vagy Szárovi Szerafim, és amely Krisztus óta mestertől tanítványig, lelkiatyától lelkigyermekig ér, a keleti kereszténységben meghatározó szerepet tölt be. Ez hordozza azt a generációkon át érlelődött, *személyes* spirituális tapasztalatot, amely a laikus hívőt is eligazítja. E hagyomány alapján osztja meg velünk lelki tudását a szerző.

Mondanivalója azonban nem csak a keleti keresztény hívők számára érthető és megfontolandó. Tanulással szolgálhat több olyan kérdésben, amelynek a nyugati keresztények kevesebb figyelmet szentelnek, jóllehet hozzátartoznak az elmélyült lelkiélethez. Ilyen például a testtartás kérdése, azaz a test részvétele az imában.

Anthony metropolita írása arra a belső magatartásra mutat rá, amelynek gyümölcse lehet az imádság, s ily módon egyformán érint minden keresztényt. Bár a magyar olvasó találkozhatott már a keleti lelkiségről szóló hazai fordításokkal, olvashatott egyebek mellett a Jézus-imáról, amely az ortodox tradíció egyik leghíresebb, jelen könyv által is bemutatott imája —, mindeddig nem állt rendelkezésre megfelelő háttértudás az alapul szolgáló *szemléletmódról*. Ezért is tölt be hiánypótló szerepet ez a jól megírt, józan hangvételű és mindvégig praktikus szempontokat szem előtt tartó mű, amely az Odigitria Kiadó könyvsorozatának egyik nyitódarabja. E megbízható útítársnál pedig talán nincs is fontosabb ma, a lépten-nyomon könnyű élményt kínáló spirituális kirakodóvásár közepette. (*Odigitria Könyvek – Osiris Kiadó, Budapest, 2002*)

NACSINÁK GERGELY ANDRÁS

JORGE LUIS BORGES: A KÖLTŐI MESTERSÉG

Az itthon elsősorban egyéni szépprózája és markáns esszéi által jelentős népszerűségnek örvendő argentin író 1965-ben a Harvard Egyetemen tartott előadásorozatának darabjait vehetjük kézbe a „Mérleg” sorozat legújabb kötetével. Bár címével a költészet titkaiba történő beavatás ígéretével kecsegtet, a hat személyes hangvételű előadás olvasása akár csalódást is okozhat a poétikai ismereteit bővíteni szándékozó olvasó számára.

A rejtély ugyanis, Borges bármely művének ismeretében nem meglepő módon, megmarad rejtélynek, ám miközben társaságában a kutatás végezetül hiábavaló, de megkerülhetetlen tevékenységét végezzük, be kell látnunk: a végleges *meghatározás* lehetetlensége alatt nem a tudás hiányát kell értenünk. Az akadémiai esztétikák feszességétől, tudálékosságától mentes hangvétel tehát nem pusztán az élőszó természetes kötetlenségének következménye (nem feledhetjük, Borges ekkor már világtalan aggastyánként egyedül memóriájára hagyatkozva tartotta előadásait), hanem az életműben folytonosan visszatérő szemlélettel magyarázható. Legyen szó akár az idő metafizikai kérdéséről, teológiai disputákról, vagy mint a jelen kötetben, a művészet létrejöttének és hatásának dilemmáiról, jobb esetben a kérdések számát gyarapíthatjuk, de sokkal valószínűbb, hogy csak ismétlődő kérdéseinkkel vagyunk kénytelenek szembenézni. Az előadásorozat vezérmotívuma szerint az irodalom elsősorban nem a racionális értelem dolga, de még a róla szóló gondolat sem tűri a szilárd teóriát, bárminemű rá vonatkozó tudásunk leginkább az esztétikai élményben lelhető fel. Következésképpen a legendás erudícióval rendelkező Borges az élmény döntő szerepét hangsúlyozva lelkesült recitálásaival nem illusztrálja gondolatait, hanem megpróbálja közönségét bevonni abba a folyamatba, ahol — gondolat és költészet egymástól elválaszthatatlan egységet képezve — a költői szó folyamatosan történik. A szöveg gyönyörét magasztaló Roland Barthes-ot juttathatja eszünkbe, amikor az irodalom meggyőző erejét annak érzékletesen megjelenítő váltóval magyarázva az olvasás hedonizmusát hirdeti.

Amit az irodalomértők a költői szó önreferencialitásának neveznek, az a borgesi szóhasználatban a szó mágikus erejét jelenti. A művészet lételméleti felfogását, az életmű állandó témáját ez esetben a költői szó aspektusa felől közelíti meg. A poézis sajátossága ugyanis, hogy miközben a nyelv eredendő sokértelműségét hozza működésbe, egyben hordozója és letéte-